

15. Тугаринов В. П. О ценностях жизни и культуры / В. П. Тугаринов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. – 180 с.
16. Свещинська Н. В. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів засобами сучасної фортепіанної музики: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. В. Свещинська; Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2005. – 20 с.
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. та гол. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

Петрук В. А.

*професор кафедри вищої математики,
доктор педагогічних наук,
Вінницький національний технічний університет,
м. Вінниця, e-mail: petruk-va@ukr.net*

Ляховченко Н. В.

*доцент кафедри інтеграції навчання з виробництвом,
кандидат педагогічних наук,
Вінницький національний технічний університет,
м. Вінниця*

Вступ. Поняття комунікативної компетентності подано у соціально-психологічному словнику як «орієнтованість у різних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях і відчуттях досвіду особистості, здатності ефективно взаємодіяти з іншими завдяки розумінню самого себе та інших при постійній зміні психічного стану, між-особистісних відносин та умов соціальної сфери» [1, 48]. Отже, культура спілкування займає одну з перших позицій у комунікативної компетентності.

Розвиток людського суспільства й спілкування людей – складний діалектичний процес. Функції спілкування розширюються разом з розвитком суспільства, у той же час сам розвиток певної спільноти залежить від контактів, від спілкування з іншими людьми і спільнотами. Б. Ломов виділяє три функції спілкування: інформаційно-комунікативну; регуляторно-комунікативну; афективно-комунікативну [2, 56].

Розглядаючи спілкування як особливу сферу активності особистості, вважаємо за можливе виділити у ньому дві сторони: мотиваційну і операційну, а конфлікти у спілкуванні як порушення цих двох його сторін. Порушення мотиваційної сторони спілкування можна розглянути на прикладі потреби у визнанні. Потреба у визнанні, як і потреба у схваленні і позитивній оцінці оточуючих, вважається одним із важливих компонентів потреби у спілкуванні. Задоволення цієї потреби – необхідна умова повноцінного функціонування особистості й самосвідомості. Хронічне незадоволен-

ня потреби у визнанні негативно впливає на всю особистість, відбувається її дезінтеграція (В. С. Мухіна), при цьому відбувається викривлення образу «Я» особистості, вона стає закритою для досвіду (К. Роджерс). Це заважає розвитку і реалізації потреби спілкування за рахунок порушення динамічної рівноваги в усій мотиваційній сфері особистості і блокуванні операційної сторони спілкування. Оптимізація спілкування передбачає як загальне удосконалення здатності спілкуватись, так і допомогу в подоланні труднощів у спілкуванні окремих осіб (Злобина Е. Г.).

Особливо інтенсивно розвивається соціально-психологічний напрям дослідження спілкування. Специфіка його визначається в першу чергу тим, що в соціальній психології спілкування досліджується не разом з іншими проблемами, а виступає як одна з центральних проблем науки. Спілкування породжує такі феномени, як: сприйняття й розуміння один одного; наслідування, навіювання, переконання; лідерство і керівництво, згуртованість і конфліктність; ставлення та установки.

Наприклад, у минулому на посаду менеджерів намагалися підібрати людей з яскраво вираженими диктаторськими якостями, оскільки робітники були в своїй більшості покірною малоосвіченою масою, і найкращим способом спілкування з ними вважався примус. Кризові ситуації, які все більше сколихували економіку, почали вимагати від керівників нових якостей. Просто співіснувати з людьми було недостатнім – взаємодію потрібно було забезпечити надійною матеріальною базою, яку створював надійний безперебійний збут товарів та надання послуг. Це почало вимагати від менеджера ще й маклерських здібностей. У наш час фірми зросли настільки, що єдиноначальне управління ними стало практично неможливим. У керівника додалося багато зовнішніх функцій. Серед них – взаємодія з партнерами, профспілкою, державними і політичними діячами. Кожним напрямом займався самостійний управляючий, тому голова корпорації ставав менеджером-організатором, основний обов'язок якого – координувати діяльність групи менеджерів, які також змушені виступати в декількох іпостасях (керівник, дипломат, вихователь, новатор тощо).

Метою статті є намір привернути увагу викладачів дисциплін, що працюють зі студентами на першому та другому курсах навчання у ВНЗ, до проблеми формування культури спілкування, як складової комунікативної компетентності майбутніх фахівців з вищою освітою.

Виховною метою спілкування є набуття адресатом нових знань, умінь, навичок та якостей, тому спілкування має бути орієнтованим на результат. За роки навчання у ВНЗ майбутні фахівці мають засвоїти знання, набути вмінь, навичок з основних правил спілкування (щоб бути ефективними, види спілкування повинні мати ясно сформульовані цілі; спілкування потрібно починати тільки тоді, коли вже визначені бажані результати, мета спілкування – спроба досягти цих результатів; мета має бути пов'язана з конкретною ситуацією, яку необхідно змінити на краще, вирішивши наявні проблеми або скориставшись сприятливою можливістю) та методів взаємодії й їхнього ефективного використання.

Нині основна тональність закордонних психолого-педагогічних праць зводиться до висновку, що весь розвиток культури людства переконає в небезпеці возвеличення «єго» однієї людини. Особистість формується лише в спілкуванні. Ось чому кожній людині доводиться будувати своє життя, беручи до уваги дії інших людей. Якщо прийняти за аксіому той факт, що будь-яка людина, котра отримала вищу освіту, – потенційний лідер-керівник, то це означає, що вона вміє спілкуватися з людьми, які є її підлеглими. ВНЗ готує не лише фахівця високої кваліфікації, але й потенційного керівника та лідера, який повинен розбиратися в складних соціально-політичних, морально-психологічних та інших проблемах сучасної людини. Таким чином, неможливо уявити розвиток людини, її формування як особистості поза зв'язком із суспільством. В яких би історичних, соціально-політичних, морально-психологічних умовах, індивідуальних або групових формах не проявлялось спілкування, люди завжди відчують в ньому постійну необхідність.

Великого значення набуває розвиток в майбутніх фахівців з вищою освітою вміння правильно та відповідально поводитися з інформацією, адже це один з найвагоміших важелів впливу на колег та підлеглих, з одного боку, а з іншого – іміджеутворювальний компонент особистості управлінця. Використовуючи та передаючи інформацію, а також отримуючи зворотні сигнали, керівник організовує, управляє та мотивує підлеглих. Багато залежить від здатності керівника передавати інформацію таким чином, аби досягти найбільш адекватного її сприйняття.

Спілкування, по-перше, це обмін інформацією між учасниками, який може бути охарактеризований як комунікативна сторона спілкування. Друга сторона спілкування – взаємодія, обмін у процесі мовлення не лише словами, але й діями, вчинками. І, нарешті, третя сторона спілкування передбачає сприйняття комунікантів один одним.

Для процесів навчання та виховання спілкування має пізнавальну цінність: дозволяє вдивлятися в іншу людину і завдяки цьому оцінювати власні мотиви, прагнення, людські якості. Іншими словами, спілкування спонукає до самопізнання. Саме тому так гостро постає питання зміни форми навчання та виховання з жорсткої, авторитарної на навчання та виховання, занурені у спілкування, де ролі студента і викладача знаходяться в певній рівновазі: один прийшов з метою навчитися, а інший, - щоб поділитися своїми знаннями, а не повчати. Вчитися спілкуватися. Вчитися спілкуючись (Коротаєва Е. В.).

Формування особистості майбутнього фахівця, його професійної компетентності не може відбуватися стихійно, цей процес вимагає цілеспрямованої та наполегливої праці всіх викладачів, особливо фундаментальних дисциплін, тому що вони першими в навчальному процесі зустрічають колишніх абітурієнтів. Успіх забезпечується точним знанням цілей та завдань виховання, уважним врахуванням закономірностей, які визначають формування поглядів, переконань, культурних цінностей особистості, вибором ефективних методів і засобів навчання та виховання.

Огляд літератури, участь у наукових конференціях (Монреаль, Братислава)

Всесвітньої асоціації інноваційних технологій навчання (WACRA), Міжнародних в Росії (Воронеж, Санкт-Петербург, Новосибірськ, Москва) з розробок і застосування інтерактивних методів навчання в процесі викладання гуманітарних, економічних, спеціальних дисциплін у ВНЗ показує, що викладачі і науковці багато працюють над створенням і впровадженням інтерактивних методів навчання у навчальний процес школи і ВНЗ, але методичних рекомендацій з організації і проведення лекційних та практичних занять з використанням різноманітних інтерактивних методів навчання студентів перших курсів, наприклад, з фундаментальних дисциплін технічного ВНЗ, обмаль не тільки в Україні, а й за кордоном.

Нами пропонується розробки інтерактивних методів навчання вищої математики студентів технічних ВНЗ, як приклад організації навчально-виховного процесу для першокурсників з метою регулярного, послідовного формування культури спілкування, що є основним компонентом комунікативної компетентності майбутніх фахівців.

Наведемо приклад розроблених та впроваджених нами в навчальний процес інтерактивних методів, де поруч з метою набуття знань та вмінь з дисципліни вагоме місце відведено формуванню культури спілкування студентів 1 та 2 курсів. В 2003 році вчений світ святкував 100-річчя з дня народження видатного математика ХХ століття А. М. Колмогорова. До цієї дати було розроблено ділову гру «Наукова конференція», яку використовуємо в ювілейні роки народження вченого (2008 р., 2013р.). Методичні матеріали включають в себе алгоритм проведення, сценарій, функції учасників гри, систему стимулювання. Для цього ми виділяємо 2 години лекцій та години консультацій. Сценарій гри повністю відповідає звичайній науковій конференції з дотриманням етикету звернення до учасників конференції. На підготовчому етапі обирається оргкомітет, який складає інформацію про наукову конференцію, де вказані тематичні напрямки, регламент роботи, вимоги до оформлення доповідей та термін їх подання, реквізити осіб відповідальних за кожний тематичний напрям, оформлення аудиторії до дня конференції. За сценарієм гри в оргкомітет входять два викладачі та 7 студентів з двох курсів. Після того, як подані доповіді, починається другий етап гри, на якому проходить засідання оргкомітету з рецензування та відбору доповідей на конференцію, складається програма конференції, визначаються відповідальні за її друкування та друкування запрошень для учасників-доповідачів, оформлення стіннівки з фотокартками ювіляра. Пленарне засідання відбувається під час лекції з теорії ймовірностей на другому курсі та з теорії функцій багатьох змінних на першому курсі, тобто під час вивчення тем, які складають наукову спадщину ювіляра.

На пленарному засіданні мають бути присутніми всі студенти. Для вступного слова нами запрошується учень А. М. Колмогорова – академік, професор, доктор технічних наук І. В. Кузьмін, який виступає з доповіддю «Спогади про Колмогорова – вченого, педагога, людини». Після цього заслуховуються доповіді з математичної

спадщини видатного вченого, у тому числі і ті, що мали розглядатись на звичайній лекції з вищої математики за робочим планом. Наприклад, у 2013 році засідання двох секцій, головами та секретарями яких були студенти, проходило під час консультацій. Присутність для усіх студентів була не обов'язковою, але доповіді були інформаційними для студентів 1 курсу, що входять до навчального плану дисципліни та включені в питання на іспит, наприклад, «Суперпозиція функцій двох змінних». Крім того дуже цікавими такими, як «Періодизація математики за Колмогоровим», «Математика і поезія», «Закони Менделя і прогноз погоди», «Математика і музика», «Розв'язок матричної гри у змішаних стратегіях» та інші, і 97% студентів були присутніми на конференції.

Подібне заняття нами розроблено та проведено зі студентами перших курсів у 2004, 2009 та 2014 році, коли науковий світ святкував 200-річчя, 205 та 210 річниці з дня народження видатного математика, нашого земляка В. Я. Буняковського, який народився у м. Бар Вінницької області. Дуже цікаві доповіді зробили студенти, які вирости в цьому місті. Після проведення конференції на заключному пленарному засіданні обов'язково в кінці обговорюються всі помилки, висловлюються зауваження та звертається увага студентів на порушення правил етикету спілкування в науковому колі.

Для порівняння отриманих результатів, ми провели анкетування студентів, що навчались за розробленою нами методичною системою та студентів, яким курс вищої математики викладався традиційно. Статистичний аналіз результатів показав значущість відмінності отриманих даних в групах на користь той, де навчання відбувалось поєднанням інтерактивних та традиційних методів.

Висновок. Не викликає сумніву, що культура спілкування є одною з основних складових комунікативної компетентності майбутніх фахівців з вищою освітою. Її формування у студентів має відбуватись регулярно й послідовно з перших занять у ВНЗ. Наш досвід показує, що для цього вдалим є поєднання інтерактивних методів навчання з традиційними у відношенні відповідно 65-70% до 32-30%.

Список літератури:

1. Коллектив. Личность. Общение: словарь социально-психологических понятий / Сост. Е. С. Кузьмина и В. С. Семенова. – М., 1987. – 143 с.
2. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологи / Б. Ф. Ломов. – М.: Наука, 1984. – С. 115–130.